

The problem of rabbit welfare and its evaluation

Ученими визнана пряма залежність якості м'яса тварин, і кролів зокрема, від добробуту в періоди вирощування, підготовки та проведення забою, тому пріоритетними вважаються методи, які не викликають болю й стресу у тварин під час утримання. Гуманне ставлення до кролів – моральна потреба сучасного суспільства й гарантія якості кролятини, яка забезпечується на державному рівні в багатьох країнах світу дотриманням процедур благополуччя тварин під час виробництва. В Україні сьогодні на законодавчому рівні питання дотримання та оцінки благополуччя кролів, яких вирощують на м'ясо, не вирішено. Зауважимо, що міжнародні неурядові організації, зацікавлені сторони та асоціації споживачів висловлюють серйозну стурбованість із приводу поганого добробуту, високого рівня стресу, смертності й захворюваності кролів, вирощених у Європі.

*Р.С. Шевчик,
Ю.В. Дуда,
Л.В. Корейба,
В.В. Самойлюк,
кандидати
вет. наук,
Дніпровський
державний
аграрно-
економічний
університет,
Дніпро*

Директива Ради 98/58/ЄС встановлює мінімальні стандарти захисту сільськогосподарських тварин, зокрема й кролів. Окрім цієї Директиви, на рівні Європейського Союзу (ЄС) немає спеціального законодавства щодо захисту благополуччя кролів, які

використовуються в сільськогосподарських цілях. Тому комітет Європейського парламенту AGRI звернувся в Європейське управління з безпеки харчових продуктів (EFSA) із проханням оновити свій науковий висновок 2005 року про здоров'я й благополуччя кро-

лів у Європі, що утримуються для виробництва м'яса. Європейський парламент 14 березня 2017 року прийняв резолюцію про мінімальні стандарти захисту сільськогосподарських кролів на основі доповіді, ініційованої комітетом AGRI (2016/2077 (INI)). Комітет AGRI

запропонував, серед іншого, щоб під час встановлення мінімальних стандартів захисту сільськогосподарських кролів до уваги брався незалежний науковий висновок EFSA.

Згідно з оглядовим звітом Європейської комісії (European Commission 2017), у ЄС на фермах на м'ясо вирощується 180 мільйонів кролів на рік, з яких 66% (119 мільйонів) забиваються для споживання людиною на затверджені бойнях, а 34% (61 мільйон) вирощується, продається й споживається через дрібні ферми, прямого й місцевого продажу. Деякі держави-члени ЄС розробили відповідні національні законодавства або рекомендації (Угорщина, 1998 р.; Нідерланди, 2006 р.; Бельгія, 2014 р.; Німеччина, 2014 р.; Міністерство охорони здоров'я Італії, 2014 р., 2019 р.).

Що стосується органічного виробництва, то з 2018 року виробництво кролів було включено до регламенту ЄС з органічного землеробства (Реєстр ЄС 2018/848), і воно набуде чинності у 2021 році.

У результаті масштабної роботи, проведеної науковцями, експертами, виробничниками, були представлені системи оцінювання благополуччя й здоров'я кролів, яких вирощували в різних виробничих системах, зокрема і в органічному виробництві з урахуванням впливу всіх аспектів, пов'язаних з утриманням та годівлею. Ранжування наслідків для добробуту дозволило проаналізувати основні результати благополуччя в кожній системі й категорії кролів.

У цілому благополуччя кролів було визначено спеціалістами за змінами поведінки тварин і наслідками для здоров'я. Визначено основні критерії оцінки добробуту кролів.

1. Смертність: немає або низька.

2. Захворюваність: патології (внутрішні хвороби, інфекційні захворювання); травми: захворюваність повинна бути низькою.

3. Фізіологія: рівень гормонів, варіація серцевого ритму, імунні реакції: фізіологічні параметри повинні відповідати стандарту виду.

4. Поведінка: етограма, реакція на поведінкові тести – видоспецифічності поведінки.

5. Продуктивність: зростання, конверсія корму, коефіцієнт народжуваності: продуктивність повинна бути на високому рівні.

Ученими були визначені наслідки для добробуту кролів, пов'язані з поведінковими обмеженнями.

1. Обмеження руху.

2. Проблема відпочинку.

3. Нездатність виразити материнську поведінку.

4. Нездатність виразити позитивну соціальну поведінку.

5. Нездатність здійснювати гризучу поведінку.

6. Страх.

До зміни природної поведінки зараховують зниження споживання корму й води, жорстку поставу (сидять з вигнутою спиною), рухові зміни, зокрема дуже повільний хід, часткові стрибкові рухи (випрямлення передніх кінцівок, ніби тварина стрибає без руху задніх кінцівок). Хоча кролики зазвичай є тихими тваринами, вони можуть голосно верещати, якщо відчувають сильний біль або стрес. За шкалою «Гримаса кроля» оцінюють п'ять ознак (стиснення орбіти, вирівнювання щік, форма носа, положення вусів і вух) для визначення загального балу на наявність болю у тварини.

Також були визначені наслідки для добробуту, пов'язані зі здоров'ям кролів. Розгляньмо їх детальніше.

1. Тривалий голод: тварина не може отримати достатньо корму для задоволення своїх потреб в енергії, білках або певних поживних речовинах. Це призводить до нездатності рости, втрати стану тіла, під час пальпації поперекового відділу хребта кістки стають помітними й легко відчуються.

2. Тривала спрага: тварина не може отримати достатньо води, аби задовольнити свої щоденні потреби, і це призводить до зневоднення.

3. Пододерматит з виразкою скакальних суглобів. Гіперкератоз й алопеція прогресують до ознак виразки і, в найгірших випадках, до кірок через секрецію кривавої рани, глибоких виразок і дегенерації навколишніх тканин.

4. Рухові (локомоторні) розлади (крім тих, що виникають унаслідок пододерматиту): у тварини порушена локомоція в результаті, наприклад, переломів кісток, пошкодження м'язів або неврологічних розладів.

5. Пошкодження шкіри й рани: тварина має фізичне пошкодження шкіри або навколишніх тканин, наприклад, численні подряпини, відкриті або струпні рани чи абсцеси на тілі або вухах. Це може бути результатом агресії.

6. Респіраторні розлади: у тварини порушені функції легень або дихальних шляхів, які розглядаються як чхання, виділення з носа (соплі, які спостерігаються також як вологі плями на лапах), утруднене дихання або хронічне чхання.

7. Шлунково-кишкові розлади: у тварини порушена функція шлунково-кишкового тракту, що призводить до погіршення апетиту, втрати ваги, аномальної консистенції фекалій (діарея, екскреція слизу), напруження черевної порожнини. Це може бути викликано умовами, з-

крема інфекційними, паразитарними або токсигенними агентами.

8. Репродуктивні розлади: у тварини є порушення репродуктивної системи, викликане фізичним ушкодженням або інфекцією, яке розглядається як безпліддя або труднощі з вагітністю та пологам.

9. Шкірні розлади (крім пододерматиту або уражень шкіри): шкірні захворювання, зокрема інфекції (наприклад, дерматофітоз/стригучий лишай, псевдомоноз, стафілококкоз, вірусні захворювання), ектопаразити (наприклад, короста), які розглядаються як аномальні стани шкіри або шерсті або надмірне випадіння волосся, не пов'язане з поведінкою під час будівництва гнізда, запалення, струпи.

10. Температурний стрес: тварина не в змозі підтримувати постійну температуру тіла тільки за допомогою поведінкової адаптації. Цей наслідок був додатково поділений для обстеження на дві підкатегорії, які, як вважалося, мали різні наслідки й небезпеки для тварин.

Тепловий стрес: у кролика підвищується частота дихання, температура вух, а вуха залишаються відкритими й далеко від тіла.

Холодний стрес: кроленята (перший тиждень життя), які не можуть повернутися в гніздо, переохолоджуються й стають нерухомими.

11. Мастит: у тварини є запалення принаймні однієї з молочних залоз, про що свідчить набряк або затвердіння, абсцес або проникаюча рана молочної тканини.

12. Неонатальні розлади (зокрема комплекс голодування, неправильного материнства та канібалізму): новонароджені кроленята демонструють порушені функції, які розглядаються як слабкість, що призводить до смерті або може привести до смерті без втручання.

13. Обмеження руху: кролик не може виконати три послідовних стрибки з огляду на фізичну обмеженість або нестачу місця.

14. Проблема відпочинку: тварина не може зручно лежати у зв'язку з недостатньою кількістю місця чи простору неадекватної якості (з

огляду на тип підлоги, сухість та гігієну) або з обох цих причин. Це призводить до неможливості лежати повністю розтягнутим.

15. Неможливість виразити материнську поведінку: надання невідповідного матеріалу для гнізда (або узагалі ненадання матеріалу), який ставить під сумнів поведінку гніздування й виживання потомства під час пологів, неспокій, агресія щодо кроленят.

16. Нездатність виразити позитивну соціальну взаємодію: відсутність соціального обнюхування й догляду за родичами або тілесного контакту з родичами, особливо під час відпочинку.

17. Нездатність виражати гризучу поведінку: відсутність відповідного матеріалу для вираження гризучої поведінки, наприклад, грубих кормів або палиць.

18. Виникнення ненормальної поведінки: тварина демонструє нефункціональну поведінку, яка зазвичай не проявляється в здорових тварин в необмеженому середовищі. До такої поведінки зараховують висмикування волосся, не пов'язане з будівництвом гнізда, жування вух або повторне жування, покусання й облизування смужок кліток чи тривале розчісування.

19. Страх: тварина демонструє ознаки страху, наприклад, нерухомість, повторні спроби втечі або підвищену пильність.

Отже, об'єктивна й комплексна оцінка всіх небезпек і наслідків для благополуччя кролів за різних систем вирощування дає можливість забезпечити гуманне ставлення до тварин та отримувати якісну продукцію. Незабаром експортування продукції кролівництва в країни ЄС буде вимагати від вітчизняного виробника, й ветеринарної служби зокрема, дотримання принципів добробуту тварин.

